

BUCIUMUL

INSTRUMENT AEROFON TRADIȚIONAL

Marian BOGHICI

Tipuri zonale, bucium, tulnic, trâmbiță

Denumirea buciumului este de origine latină (bucino, -are = a buciuma; Varro: buciumatum est = s-a buciumat). Pe întreg teritoriul țării sunt atestate denumiri de locuri și de localități: Buciumeni, Bucium, Buciumi etc. De altfel, în graiul nostru vechi, buciumul este redat într-o formă apropiată de etimon: bucinu, bucen, în cele din urmă ajungându-se la expresia actuală: „Bucium de aur a luat / în țară a buciumat / mare oaste-a ridicat”¹.

Referitor la tulnic, lexicografii nu au ajuns la un punct de vedere unitar. A. Scriban îl compară cu bg. dulec – ‘ibric cu „gura” în formă de țevă’; rut. dulo – ‘cimpoi’; rus. dulo – ‘gură de tun’.

Denumirea de trâmbiță provine din limba slavă (trambica), cuvântul fiind întâlnit și în limbile maghiară, croată, ruteană. Vlad Paschievici considera termenul trâmbiță împrumutat de la huțuli, ruteni, „meșteri în a construi trâmbițe”. De remarcat că denumirea respectivă este localizată geografic în partea de nord a țării (Bucovina, Maramureș, Oaș).

Localizarea geografică distinctă a celor trei instrumente muzicale, nu numai ca denumire, dar și ca formă, pledează pentru individualizarea lor. Privind harta României de la sud la nord, observăm că buciumul ocupă un areal destul de întins (sudic), în care erau cuprinse județele Argeș, Prahova și țara Vrancei. Buciumul era întâlnit și în sudul Moldovei, cu precădere în județul Neamț, în satele de pe versantul nordic al Carpaților. Tulnicul ocupă o zonă bine delimitată, între cea a buciumului și cea a trâmbiței: zona Munților Apuseni. Trâmbița se extindea în nord, dincolo de hotarele țării, la lituanieni, estonieni și scandinavi. Se întâlnea și la popoarele din vestul Alpilor, ca și în regiunile îndepărtate din est, spre exemplu în Mongolia. Sub numele de Tempeltrompete, R. Karutz menționează trâmbița ca instrument muzical cultic-religios în Tibet, iar buciumul (Hirtentrompete) ca instrument muzical păstoresc.

În cercetările de teren desfășurate în urmă cu decenii în Moldova, ni s-a semnalat cerința ca buciumul să fie lucrat doar în zilele senine: „Nici un nouraș, numai când e senin ca lacrima. Atunci tai lemnu’ pentru bucium, strâmbătura cea de prin pământ și așa-l tai strâmb”(Iosif Rotaru din com. Cueșd, jud. Neamț, 1943). Un alt informator ne-a relatat că cele două doage din paltin sunt lipite și învelite în coajă de cireș nu prea

---

¹ Din “Revista de Etnografie și Folclor”, Tom 34(1), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1989, p. 59.

bătrân (până la 20 cm diametru), coaja fiind pusă cu „fața” înăuntru. Buciumul se începe a se înveli de la „boancă” la „muștuc”, unde coaja se suprapune. În sfârșit, buciul mai era dat și prin „pară de foc”, până începea să pârâie, coaja strângându-se (Ion Purcel din com. Valea Sării, jud. Vrancea, 1955).

Tache Papahagi preciza că, o dată cu șindrițele, moșii făceau și **tulnice**, ca parte a meșteșugului prelucrării lemnului. Tache Papahagi echivala tulnicul cu trâmbița, specificând că primul se construiește din lemn de cireș și are o lungime de 2,80 m până la 3,10 m. În realitate, însă, tulnicul nu se lucra din lemn de cireș, ci din lemn de brad, scobit, lipit, și, fără a fi învelit, cu cele două doage strânse din loc în loc prin „inele”, cercuri tot din brad. Spre deosebire de buciul, tulnicul nu este curbat, ci doar progresiv lărgit. Are aproape aceeași lungime ca și trâmbița (până la 3,10 m).

În ceea ce privește **trâmbița**, Vlad Paschievici nota că ea se face din răzlogi de molid bine uscați, în curs de mai multe veri, lemnul fiind curățat, fără cioate. De asemenea, acesta menționa că trâmbița se lucrează și din lemn de mestecăn sau de tei, legându-se în coajă de cireș. Peste lemnul înleiat se învelesc în spirală fășii lungi de scoarță mlădioasă de mestecăn tânăr. Ca o excepție, Vlad Paschievici amintea că trâmbița s-ar confecționa și dintr-o singură bucată de lemn prin sfredelire. În Bucovina ni se spune că din bătrâni, trâmbița era lucrată din lemn de molid trăsnet: „Veneai la stână cu lemnul acela, fără să fie trecut prin vreo apă. Aici la stână începeai să-l lucrezi. Trebuia jghebut în două doage. Jghebuirea cerea mult meșteșug. Nu trebuia să rămâie nimic scămos pe jgheab. Cele două doage se lipeau cu clei; se lipeau cu rășină. Apoi le legai de jur împrejur cu scoarță de mestecăn”². De la o vreme, trâmbițele de lemn au fost înlocuite cu unele de tablă, numite „bleahuri”. Pe la 1940, Traian Herseni înregistra la o stână din Bucovina ca instrumente muzicale două fluiere de lemn și o trâmbiță (bucium de tinichea) lungă de 3 m, cumpărată de la târg.

Ca formă, tulnicul face trecerea de la buciul la trâmbiță, aceasta, necurbată, fiind și ea lărgită progresiv la o extremitate. De asemenea, ca lungime, trâmbița se apropie de tulnic.

Tiberiu Alexandru definea buciul astfel: „Străvechi instrument păstoresc de munte, înrudit cu trâmbița ucraineană și poloneză, cu truba lituaniană”³. Vechimea buciului, desigur, nu se poate stabili cu precizie. Ea se pierde, cum arată Teodor Burada, „în negura veacurilor”. L-am putea atribui străvechilor populații traco-dace, denumirea latină și respectiv, slavă (pentru trâmbiță) nefiind decât o supraviețuire pur lexicală.

În legătură cu vechimea acestor instrumente muzicale ne putem întreba dacă ele au o origine independentă, dacă este vorba de monogeneză sau de poligeneză. În sprijinul poligenezei pot fi invocate funcțiile distincte ale lor, ca și caracteristicile muzicale diferite: tulnicul folosește armonicile 4 – 8, buciul armonicile 3 – 9 și trâmbița armonicile 6 – 12 și 16. Fără a insista asupra acestei ipoteze, se poate reține faptul că buciul, în cele trei forme întâlnite, este strâns legat de viața păstorească, mediul care a asigurat perpetuarea sa peste milenii.

Vlad Paschievici atrăgea atenția că „Dacă e o artă de-a face buciul, e și o artă de a trâmbița. Numai baciul știe să zică, apoi ciobanii și unele femei care au petrecut mult

² Herseni, Traian, *Probleme de sociologie pastorală*, București, Institutul de Științe Sociale, 1941, p. 122.

³ Alexandru, Tiberiu, *Folcloristică, organologie, muzicologie, muzicologie-studii*, București, Editura Muzicală, 1978, p. 159.

timp la stână”. În același sens, Tache Papahagi nota: „Spre deosebire de ce constatăm în Maramureș bunăoară [în Munții Apuseni] numai fetele și nevestele cântă din buciium – și aceasta mai mult în Gura Arăzii, ca păstorite”⁴. Situația din Munții Apuseni constituie o excepție, pentru că, de regulă, femeile cântau din tulnic, iar bărbații, în mod deosebit ciobanii, foloseau buciiumul și trâmbița. Probabil că această excepție se datorează vechii diferențieri profesionale: în Munții Apuseni, în trecut, bărbații se ocupau cu prelucrarea lemnului, iar femeile practicau păstoritul local restrâns.

Modul de folosire a buciiumului (în varianta sa de nord) este sugestiv descris de Vlad Paschievici: „Ciobanul trâmbițând ține trâmbița cu mâna dreaptă aproape de gură, iar cu stânga o ține mai departe, spre capătul care se lărgește. Pentru a scoate sunete mai frumoase, ciobanul mișcă trâmbița de sus în jos și viceversa, mișcându-și trupul după trâmbiță. Buciumul poate ajunge și la 3 m; cu cât trâmbița e mai lungă, cu atât tonul e mai frumos, însă e mai greu de trâmbițat”. Tiberiu Alexandru ne oferă prețioase informații în legătură cu utilizarea buciiumului arătând că cel ce sună din buciium alege un loc mai înalt. Buciumul este ținut cu ambele mâini. Buzele sunt strâns apăstate pe „muștuc”, suflându-se cu putere aer în tub, în care timp buciiumul se ridică și se coboară, e mișcat în semicerc de la dreapta la stânga și invers.

O dată precizat cine și cum se cântă din buciium, tulnic, trâmbiță, se impune precizarea scopurilor în care se utilizau aceste instrumente muzicale. Pentru aceasta va trebui să evocăm viața păstorească.

Cântul buciiumului alunga singurătatea, integrându-se păstoritului propriu-zis: „cu sunet de buciium se scot oile la muls, la amiază și seara – oile auzindu-l s-adună și alcargă la stână”⁵. În Munții Apuseni se suna din buciium dimineața, când urcau oile la munte, și seara, când veneau la muls. În Oaș se cunosc două tipuri de melodii pentru trâmbiță – menționează Gh. Focșa. La stână se cânta din trâmbiță înainte și după terminarea mulsului cântatul din trâmbiță era interzis din motive magice⁶.

În trecutul îndepărtat buciiumul și trâmbița vesteau războiul, dădeau semnal de alarmă, chemau la luptă. În cronică lui Grigore Ureche citim: „Și Ștefan Vodă tocnișe puținii oameni dinspre lunca Bârladului ca să-i amăgească cu buciume și cu trâmbițe, dând semn de război”. C.C. Giurescu menționa că în 1556, Alexandru Lăpușeanu comunica partizanilor săi din Ardeal că va trece munții „nu noaptea, ci ziua în sunetul trâmbiței”. În literatura populară consacrată anului revoluționar de la 1848 se amintește: „Cine n-are armă bună/cu noi nu fie-mpreună/și care-i fecior voinic/să aibă acum și un tulnic”⁷.

În afara activităților păstorești și a chemărilor la luptă, în trecut, buciiumul își găsea rostul și în ceremonialul funebru. În urmă cu aproape o jumătate de secol s-a înregistrat în comuna Vama (județul Suceava) ritualul înmormântării în sunet de trâmbiță. Trei, patru trâmbițași cântau jalnic deasupra mormântului, vestind lumii că un cioban i-a părăsit. Ritualul a fost atestat și de Vlad Paschievici și de Gh. Focșa. făcându-se trimiteri la prezența trâmbițașului în ceremonialul mării treceri. Zona în care trâmbița era inclusă în ritualul funebru cuprindea Bucovina, Maramureșul, Oașul și unele sate

⁴ Paschievici, Vlad, *Ceva despre buciium*, în „Șezătoare”, XXI, 1925, p. 31.

⁵ Alexandru, Tiberiu, *Folcloristică, organologie, muzicologie, muzicologie-studii*, București, Editura Muzicală, 1978, p. 63.

⁶ Focșa, Gheorghe, *Folclor complex la hora Satului din Țara Oașului*, în „Muzeul Satului și de Artă populară”, București, 1985, p. 288.

⁷ Frâncu, T.; Candrea, G., *Români din Munții Apuseni, Moții*, București, 1885, p.16.

din nordul județului Neamț. Un număr de trei, patru buciumători mergeau înaintea convoiului funebru și buciumau când se făceau cele 12 popasuri sau prohodiri, la răspântii, când se citea „ectenția morților”.

Se suna din bucium și în virtutea unor credințe și obiceiuri străvechi. În Psaltirea lui Coresi se găsește îndemnul: „buciumați în nouă lună cu bucium”.

Există credința, în zonele unde este atestată prezența acestui instrument popular, că în noaptea de Sf. Gheorghe (22/23 aprilie) este bine să se cânte cu buciumul în cele patru puncte cardinale, pentru a împiedica strigoii și vrăjitoarele să se apropie de vite, ca să le ia mana, considerându-se că în spațiul unde se aude sunet de bucium se formează un cerc magic în care vraja nu are nicio putere. În același scop se făcea apel și la fluier. Cântecul buciumului se credea că are efecte terapeutice și la om. Într-un descântec cu circulație încă la începutul secolului nostru, se spune: „Taci maică nu mai plânge/că cu bucium-oi buciuma/și-oi pune lemn la lemn/puteri la puteri/os la os/plămâni la plămâni”⁸. Într-un trecut mai îndepărtat sunetul buciumului [trâmbiței] se împletea cu magia vorbeii, vizând dimensiuni cosmice: „Când trâmbițe vor trâmbița/stelele vor cădea/soarele se va-ntuneca”.

Tulnicul se bucura în Munții Apuseni de o intensă funcție de comunicare la mari distanțe, de legătură între crângurile răspândite pe înălțimi. Distinsul etnograf Valer Butură, de origine moș, a consemnat că: „Un variat cod de semnale s-a folosit pentru atenționarea vecinilor sau a întregii colectivități despre diferitele pericole care o pândeau, începând cu cei care îi primejdiau produsele și încheind cu cei care o cotopeau, jefuind și pustiind casele, satele, invazii și războaie”⁹. Păcat că acest cod de semnale nu s-a urmărit concret, de la sat la sat, de la caz la caz. Se știe totuși că fiecare gospodărie își avea codul ei de semnalizare cu tulnicul, prin care cei de acasă comunicau cu păstorii, cu bărbații plecați după lemne, la coasă etc. Coduri de semnale aveau și crângurile. Cu ajutorul lor se comunicau pericolele multe ce le pândeau, începând cu sălbăticiunile pădurilor și încheind cu slujbașii stăpânilor vitrege. Cu tulnicul își cântau fetele dorul, cu tulnicul au fost chemați moșii la luptă pentru libertate și dreptate – precizează Valer Butură. În același sens, Gh. Focșa scria: „E înrădăcinată folosirea frecventă pentru chemări, comunicări de pe un deal pe altul, strigarea, aducerea animalelor și pentru cântece etc., a tulnicelor sau a buciumelor, folosite în unele sate de bărbați și în altele exclusiv de femei”¹⁰.

Pătrunderca buciumului [cele trei forme întâlnite] în conștiința poporului român își găsește expresia desăvârșită în creația poetului nostru național: „Sara pe deal buciumul sună cu jale...”, „Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium...” Evocarea sunetului de bucium rămâne o constantă a spiritualității noastre, la care vibrăm azi cu aceeași emoție ca și în trecut.

⁸ Mușlea, Ion, Recenzie la „Instrumentele Muzicale ale poporului român”, Tiberiu Alexandru, în „Revista de Folclor, II, București 1957, nr. 1-2, p. 257.

⁹ Butură, Valer, *Etnografia poporului român*, p. 334

¹⁰ Focșa, Gheorghe, *Aspecte etnografice din Țara Zarandului*, în „Muzeul Satului”, Studii și cercetări, București, 1971, p. 13.